

ГЕНДЕРНИЙ ТА ВІКОВИЙ АСПЕКТИ ВАРІАТИВНОСТІ МОВЛЕННЯ СЛУЖБОВЦІВ НІМЕЧЧИНИ

GENDER AND AGE ASPECTS OF VARIABILITY IN GERMAN OFFICIALS' SPEECH

Корягіна А.Ю.,

orcid.org/ 0000-0002-9010-9557

кандидат філологічних наук,

*викладач кафедри теорії та практики перекладу з німецької мови
 Чорноморського національного університету імені Петра Могили*

Статтю присвячено вивченню вікових та ґендерних вимовних особливостей мовлення службовців Німеччини на сегментному рівні.

У праці описується варіативність системи вокалізму, яка проявлялася поряд із нормативним ще в декількох варіантах, що пов'язано з мовними (позиція голосного в слові, наявність / відсутність наголосу, характер консонантного оточення) та позамовними (соціальна характеристика мовця, контекст спілкування) чинниками. Досліджено також вплив темпу мовотворення, підвищення якого спричинило появу асимільованих та редукованих варіантів. Аналіз реалізації голосних виявив такі їхні зміни, як кількісна та якісна (за ознакою підйому, за ознакою ряду, монофтонгізація / дифтонгізація, лабіалізація / делабіалізація) редукації, а також елізії.

Варіативність системи консонантизму мовлення службовців Німеччини характеризувалася наявністю факультативних варіантів приголосних, що зумовлено послабленням контролю за формою мовлення з боку мовця. Під час аналізу позиційно і ситуативно зумовлених реалізацій приголосних зафіксовано зміни за такими ознаками: оглушення, одзвінчення, елізія, фрикатизація, палаталізація, веларизація, вокалізації [r], послаблення і навіть відсутність аспірації глухих проривних.

На численних прикладах у праці доводиться, що комунікативна спільнота службовців Німеччини володіє на вимовному рівні соціолектом, аннолектом та ґендеролектом, які характеризуються комплексом особливостей реалізацій сегментного та суперсегментного складу німецької мови.

Порівняння мовленнєвої поведінки службовців у віковому та статевому ракурсі привело до висновку, що найменш варіативним є фемінолект старшого покоління службовців жіночої статі, а найбільш варіативним – маскулінолект молодшого покоління службовців чоловічої статі. При цьому віко- та ґендерномаркованими виявилися не самі варіанти реалізацій фонологічних змінних, але також їхні кількісні характеристики.

Ключові слова: службовці Німеччини, ґендерна та вікова варіативність, фонологічна змінна, ситуація спілкування.

The article is devoted to the study of age and gender pronunciation features of German employees on a segmental level.

The paper describes the variability of vocalism, which was noticed in addition to the normative in several other variants, which is related to linguistic (vocabulary position, presence / absence of accent, character of consonantal environment) and extra-linguistic (social characteristics of the speaker, context of communication). The influence of the speech tempo, which increased the appearance of assimilated and reduced variants, was also studied. Analysis of the implementation of the vowels revealed their changes, such as quantitative and qualitative (on the basis of a row, monophthongization / diphthongization, labialization / delabialization) of reduction, as well as elision.

The variability of the system of consonantism of speech by German officials was characterized by the presence of additional consonants, which was caused by the weakening of the control over the form of speech by the speaker. During the analysis of positionally and situationally conditioned implementations of consonants, the following changes were recorded: stunning, numbness, elision, fricativization, palatalization, velarization, vocalizations [r], weakening and even lack of aspiration of breath consonants.

Numerous examples in the paper prove that the communicative community of German employees possesses at a speaking level the sociolect, anolect and genderlect, which are characterized by a complex of features of realizations of segmental and super-segmental composition of the German language.

Comparison of speech behavior of employees in age and sex perspective has led to the conclusion that the least variant speech is the feminine of the older generation of employees and the most variant is the masculinolect of the younger generation of male employees. In doing so, age and gender markers revealed not only the variants of phonological variables, but also their quantitative characteristics.

Key words: German employees, gender and age variability, phonological variable, situation of communication.

Постановка проблеми. Сучасна фонолістика досліджує мовлення індивіда в аспекті переключення мовного коду з літературної норми на розмовний варіант. Саме існування норми, її

функціонування, порушення її передумовою виникнення таких протиставлень, як соціолект – аннолект – сексолект – ідіолект. Тобто для характеристики мовлення службовців у фонолістичному

аспекті потрібно не лише розглядати соціолектну варіативність вимови представників цієї соціальної групи, але і враховувати вплив на мовлення таких чинників, як вікова та статева належність інформантів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблемою гендеру та віку в мовознавстві займалися та продовжують це робити багато зарубіжних та вітчизняних дослідників. Свій вагомий внесок у дослідження цього питання зробили Ф. Айглер [1], Р. Бекер [2], Р. Гайслер [3], П. Екерт [4], Дж. Корбет [5], А. Пауелз [6], О.Д. Петренко [7], Л.О. Ставицька [8] та багато інших.

Постановка завдання. Дослідження вікової та гендерної вимовної варіативності у фоностилістичному аспекті (у різних ситуаціях спілкування) є надзвичайно важливим, оскільки виключно фонологічний підхід може дати спірні результати [9]. Так, наприклад, молода людина в офіційній ситуації спілкування говоритиме більш правильно, ніж у ситуації нестандартного інтерв'ю, щоб її саму сприймали більш серйозно.

Визнаним є той факт, що вивчення мови та мовлення має проводитися не лише в аспекті абстрактного коду, а і в аспекті їхнього активного вживання певною групою людей чи окремого індивіда. Саме тому в цьому дослідженні були вивчені і такі варіації мовлення, як аннолект та гендеролект службовців Німеччини, які також відрізнялися набором диференційних ознак на вимовному рівні.

Основним завданням під час вивчення фоностилістичних особливостей було виявити та охарактеризувати вікові та гендерномарковані особливості мовленнєвої поведінки мовців у ситуаціях офіційного та невимушеного спілкування.

Виклад основного матеріалу. Для проведення фоностилістичного експерименту та встановлення змінних правил реалізації фонологічних змінних та їхніх варіантів у мовленні службовців різних статей (жінки та чоловіки) та різного віку (молодше та старше покоління) інформанти були поділені на чотири підгрупи:

- I. 9 жінок віком 32–39 роки (далі – ЖМ);
- II. 16 жінок віком 42–57 років (далі – ЖС);
- III. 8 чоловіків віком 31–38 років (далі – ЧМ);
- IV. 12 чоловіків віком 41–58 років (далі – ЧС).

Здійснивши порівняльний аналіз вимови службовців за ознакою статі та віку, були визначені такі відмінності. Представники обох статей у наголошеній позиції у відкритих та закритих складах вимовляли замість довгих голосних короткі. Особливо помітною була кількісна редукція довгих голосних у ситуації невимушеного спілкування.

У ситуації ОС мовлення всіх чотирьох груп характеризувалося низькими показниками варіативності мовлення відносно вимовної норми. У системі вокалізму це були переважно варіанти ФЗ [a:], [a], [i:], [i:], [o:], [e:], [u:], [ə], які зазнали змін у таких напрямках:

- кількісна редукція;
- якісна редукція за ознакою підйому язика з високого та низького на середній;
- якісна редукція за зміною ряду із заднього та переднього на середній;
- елізія [ə].

На скорочення довгих голосних впливали не лише мовні (наголос, консонантне оточення, ін-, інтервокальна та ауслуатна позиції), але і такі екстралінгвістичні чинники, як ситуація спілкування та статева приналежність мовця. У ситуації ОС мовлення жінок є більш стабільним, тобто менш варіативним стосовно вимовної норми порівняно з мовленням представників протилежної статі. Варто також зазначити, що чоловіки схильні не лише частіше вживати короткі голосні на місці довгих, а й вимовляти короткі голосні швидше.

У ситуації ОС мовлення жінок характеризується контрастом у вимові коротких та довгих голосних, а у вимові голосних чоловіками яскраво проявляється тенденція до якісної редукції за ознакою ряду та ступенем підняття язика.

Проаналізувавши варіанти реалізації дифтонгів у мовленні поділених за гендерно-віковим принципом службовців, цікавим став той факт, що випадки редукції компонентів дифтонгів [au], [ɔu] були зареєстровані лише в мовленні чоловіків молодшого покоління. Фонологічні змінні цих дифтонгів ([ɔa], [ɔv] та [ɔi]) в обстановці офіційної комунікації не використовувалися ні жінками, ні чоловіками старшого покоління, й кількісні характеристики таких змін у мовленні представників першої, другої та четвертої груп становили 0%. А середній показник реалізації варіантів дифтонгів [ɔa], [ɔv] та [ɔi] інформантами третьої групи становив 5%.

Елізія звуків не властива офіційній ситуації спілкування. Проте в мовленні чоловіків у редувантних відрізках мовленнєвого потоку голосні [ə] та [ɛ] випадають. Варіант [#] на місці редуваного [ə] в мовленні інформантів третьої та четвертої груп вживається приблизно в 18% випадків, а замість голосного [ɛ] – у 7% усіх реалізацій фонологічної змінної [ɛ]. Жіночому мовленню така реалізація в ситуації офіційної комунікації не властива.

Щодо вимови голосних [ɛ:], [ɛ], [ø:], [œ], [ɔ], [i], [y:], [y], [v], то реалізація зареєстрованих у ситуації ОС варіантів цих фонологічних змін-

них не виявила їхньої чіткої залежності від статті чи віку інформантів.

Досліджуючи аннолект та сексолект службовців у ситуації ОС, у системі консонантизму віко- та гендерномаркованими виявилися такі варіанти ФЗ [R], як [α] та [#]. Кількісні характеристики цих варіантів вказують на те, що представники молодшого покоління схильні частіше використовувати варіанти ФЗ [R], ніж представники старшого покоління.

Таким чином, проаналізувавши варіативність мовлення службовців, можна стверджувати, що, незважаючи на наявність розмовних форм у ситуації офіційного спілкування, які стали характерними для мовлення представників усіх чотирьох груп, вимова чоловіків є більш варіативною відносно вимовної норми.

Фоностилістична варіативність мовлення найкраще проявляється в контексті спонтанності та непередбачуваності мовлення, тобто в контексті неофіційної комунікації. Дослідивши реалізацію голосних та приголосних у мовленні службовців різної статі та різного покоління в ситуації НС, були виявлені численні кількісні та якісні варіанти ФЗ.

У системі голосних напрямом змін характеризувався централізацією звуків у мовленні представників усіх груп. Віко- та гендерномаркованими на цьому етапі виявилися не самі варіанти реалізацій фонологічних змінних, а їхні кількісні характеристики. Для вимови різних звуків затрачається різна кількість зусиль, для економії яких мовці використовують редуцію. Чоловіки та жінки старшого та молодшого поколінь витрачають різну кількість зусиль для реалізації того чи іншого звука. Ці відмінності особливо помітні у вимові голосних у слабкій позиції в обстановці невимушеної комунікації.

Різними частотними показниками голосні характеризувалися не лише в слабких формах. У сильній позиції довгі голосні, що знаходяться у крайніх точках трапеції голосних ([a:], [i:], [u:]), також показали різницю у відсотковому співвідношенні реалізацій варіантів у мовленні інформантів жіночої та чоловічої статі молодшого та старшого поколінь.

Стиль розмовної мови, який використовується мовцями в обстановці невимушеного спілкування, характеризується вживанням великої кількості вставних слів та виразів. Унаслідок характерної для жіночого мовлення експресивності в інформантів першої та другої груп у ситуації НС були зафіксовані випадки подовження голосного у вигуках: *nee* [ne:], *na ja* [na'ja:], *oh* [o:]. У чоловічому мовленні така реалізація зафіксована не була.

Що стосується зворотного процесу – елізії звуків, яка є основною вимовною характеристикою розмовного мовлення, то можна сказати, що реалізація фонологічної змінної [#] в мовленні інформантів чотирьох груп службовців відрізнялася середніми показниками використання. Найбільше випадків нульової реалізації звуків у ситуації НС, так само як і в ситуації ОС, зафіксовано в мовленні чоловіків молодшого покоління. Найбільш консервативними щодо такого варіанту виявилися жінки старшого покоління.

Реалізація дифтонгів у мовленні службовців Німеччини в ситуації НС характеризувалася широким варіативним рядом:

- [a v] → [ɔa] → [ɔv] → [ɔ] → [a];
- [ai] → [a] → [ε] → [#];
- [ɔy] → [ɔi] → [ɔ].

Для мовлення всіх інформантів було характерним використання вказаних вище варіантів ФЗ дифтонгів. Середні показники реалізацій відрізнялися залежно від групи. Детально вивчивши середні показники варіантів ФЗ дифтонгів [av], [ai] та [ɔy], можна зробити висновок про те, що монофтонгізація дифтонгів частіше проявляється в мовленні інформантів III та IV груп, а отже є більш властивою чоловічому мовленню, бо чоловіки в ситуації НС, обираючи той чи інший варіант, майже повністю відмовляються від норми у вимові дифтонгів.

Досліджуючи фоностилістичні відмінності чоловічого та жіночого мовлення службовців Німеччини, був зафіксований той факт, що для жіночої фонетики характерна більш виразна участь губ (порівняно з чоловічою артикуляцією тих самих губних звуків). Порівнявши кількісні характеристики лабіалізації та делабіалізації голосних у мовленні інформантів різних статей, можна зробити висновок про те, що в ситуації НС мовлення жінок характеризується більшою лабіалізацією голосних, а мовлення чоловіків, навпаки, – делабіалізацією.

Найбільш широкою віковою та гендерною варіативністю серед приголосних характеризувалися ФЗ глухих приголосних, приголосних [l], [n], [t], [x], [ç] в ауслатній позиції та сонорного вібранта [R]. Для чоловічого мовлення в ситуації НС було властиве одзвінчення глухих приголосних більше, ніж для жіночого. Реалізація варіантів ФЗ [R] у мовленні інформантів різнилася залежно від контексту комунікації. Якщо в ситуації ОС до вживання варіанту [α] на місці сонорного вібранта частіше зверталися чоловіки молодшого покоління, то в ситуації НС вокалізації приголосного надали перевагу представники

всіх груп службовців. А процент елізії [R] був більший у інформантів I та III груп.

Процент випадків елізії приголосних в антагністній позиції не показав розбіжностей у мовленні інформантів різних груп. Визначивши середні показники повної редукції кінцевого приголосного в ситуації НС, можна зробити висновок, що кількісні характеристики елізії вищі в мовленні чоловіків (середній відсоток елізії кінцевого приголосного в мовленні чоловіків склав 63%, а в мовлення жінок – 54%).

Визначивши фоностилістичні особливості мовлення службовців жіночої та чоловічої статі молодшого та старшого покоління, можна дати характеристику мовленню кожної групи.

Мовлення жінок старшого покоління в обох ситуаціях спілкування характеризувалося найменшими кількісними показниками фонологічних змін. Жінки віком від 42 років є найбільш традиційними у виборі вимовних форм, тобто надають перевагу вимовній нормі.

Мовлення чоловіків старшого покоління визначалося відносним дотриманням норми: інформанти цієї групи в ситуації ОС частіше, ніж жінки, порушували вимовний стандарт, але були більш традиційні у виборі вимовних форм, ніж чоловіки молодшого покоління.

Мовлення жінок молодшого покоління характеризується подвійністю відносно комунікативної ситуації. В офіційній обстановці спілкування вимова представників цієї групи схожа за кількістю та видом варіантів фонологічних змін на вимову жінок старшого покоління. У ситуації невимушеного спілкування жінки молодшого покоління, внаслідок неофіційності контексту комунікації, відходили від вимовних правил настільки, що їхнє мовлення ставало схожим на мовлення чоловіків молодшої групи, які є «рекордсменами» за кількісними показниками фонологічних змін у ситуаціях і ОС, і НС.

Вік є одним із основних екстралінгвістичних чинників, який визначає не лише соціальну

роль мовця, але й характер його комунікативної поведінки. Дослідивши аннолект службовців, ми встановили пряму залежність вікового покоління та варіанта вимови: з віком мовлення стає більш коректним. Така тенденція, скоріш за все, свідчить про те, що люди старшої генерації надають перевагу, особливо в ситуації ОС, традиційності у виборі вимовних форм. Унаслідок отриманого мовного досвіду у вигляді освіти, соціальних норм та контактів, нормативний варіант вважається більш престижним у цій віковій групі. І хоча в мовленні інформантів II та IV груп у ситуації НС наявні і достатньо поширені розмовні форми, їхнє мовлення є більш консервативним порівняно з мовленням молодших службовців, які більш лояльно ставляться до відхилення від правил кодифікованої норми.

Питання статевої належності новаторів вимовних змін неоднозначно трактується в лінгвістичній літературі. Що ж стосується мовлення службовців Німеччини, то, зважаючи на середні частотні показники реалізацій фонологічних змінних у групах I, II, III, IV, можна стверджувати, що в більшості випадків нововведення належать чоловікам молодшого покоління.

Висновки. Під час проведеного дослідження, була виявлена залежність фонетичних явищ (реалізації фоностилістичних змінних та вибору інтонаційного контуру) не лише від ситуативних чинників – параметрів комунікативної ситуації, а й від двох демографічних чинників – гендерного та вікового. У зв'язку з більшою адаптованістю чоловіків до природних артикуляційних процесів головною відмінною ознакою мовлення жінок та чоловіків стала швидкість мовлення, внаслідок якої голосні зазнали різних видів змін. Таким чином, проаналізувавши варіативність мовлення службовців, можна стверджувати, що вимова молодшого покоління чоловіків є більш варіативною відносно вимовної норми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Eigler F. Frauen und Männer im Gespräch. Eine empirische Untersuchung des Kommunikationsverhaltens von nordamerikanischen Studentinnen und Studenten. Marburg : Tectum Verlag, 2002. 338 S. 203.
2. Becker R., Kortendiek B. Handbuch Frauen- und Geschlechterforschung. Theorie, Methoden, Empirie. Wiesbaden : VS Verlag. 2010. 961 S. 192.
3. Geisler R. Die Sozialstruktur Deutschlands. Wiesbaden : VS Verlag, 2006. 428 S.
4. Eckert P. Language and Gender. Cambridge University Press. 2013. 331 p. 203.
5. Corbett G. Gender. Cambridge : Cambridge University Press, 1991. 231 p. 201.
6. Pauwels A. Linguistic and Feminist Linguistic Activism. J. Holmes and M. Meyerhoff (Ed.) The Handbook of Translation and Gender. Oxford : Blackwell Publishing, 2003. P. 550–570.
7. Петренко А.Д. Социофонетическая вариативность современного немецкого языка в Германии : монография. Київ : Рідна мова, 1998. 255 с. 148.
8. Ставицька Л.О. Про термін ідіолект. Українська мова. 2009. № 4. С. 3–17. 180.
9. Burger H. Spracherwerb im Spannungsfeld von Dialekt und Hochsprache. Bern : Lang, 1994. 269 S.